

Розвиток фермерських господарств Хмельниччини

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки демонструє позитивну динаміку зростання, формуючи останніми роками близько 14% валової доданої вартості в країні й близько 40% валютних надходжень від експорту. Інвестиційна привабливість сільського господарства підтверджується цифрою в 49,5% зростання обсягів капітальних інвестицій за січень-грудень 2016 року. Важливість аграрного сектору в національній економіці та його роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни вимагає забезпечення стійкості й ефективності його розвитку. Але яким ми хочемо бачити наш аграрний сектор, наразі залежить від трьох складових: науковці, аграрії, влада. Агрохолдинги в своєму авангарді мають сотні аналітиків та лобістів, а щоб збільшувати свої конкурентні переваги, у фермерів, на жаль, цього всього немає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні та вітчизняні вчені – В.О. Бойко [1], М. Paul, М. Githinji [2], Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк [4], П.М. Макаренко, В.А. Шведюк [5], М.Й. Малік [6], А.Д. Чикуркова [6, 10], Л.І. Полятикіна, А.М. Кадацька [7], Л.М. Прокопчук [8], Ю.В. Ушкаренко [9] й інші науковці досліджували у своїх працях питання розвитку та підтримки фермерських господарств і посилення конкурентоспроможності залежно від різних факторів та обставин.

Мета статті – дослідити динаміку розвитку фермерських господарств у Хмельниць-

кому регіоні й проаналізувати розподіл державної підтримки для посилення конкурентоспроможності даних господарств порівняно із сусідніми регіонами.

Виклад основних результатів дослідження. Важливою формою та соціально-економічною основою розвитку малого підприємництва на селі є фермерські господарства. У загальній кількості товарної продукції, виробленої малими підприємствами агробізнесу, фермерські господарства мають значну питому вагу. Будучи новими ринковими структурами, вони виявилися не досить вивченими. У зв'язку з цим велике значення має дослідження умов і ресурсів їх функціонування, оцінка ролі та значення у формуванні аграрного ринку, ефективності виробництва й обґрунтування стратегій подальшого розвитку [1–3].

Розбудова конкурентоспроможного, стабільного та прогнозованого у тенденціях розвитку сільського господарства стає можливою лише за умови його переходу на інноваційний шлях. Серед суб'єктів аграрного бізнесу є структури, які завдяки достатнім фінансовим можливостям, передусім залученню капіталу з інших галузей, системно запроваджують передові інноваційні розробки. Це підприємства з вирощування зерна й технічних культур, свинарського, птахівничого напрямку, галузі овочівництва закритого ґрунту, що мають сучасну техніку та використовують новітні технології [4].

Потрібно надалі модернізувати систему підготовки й підвищення кваліфікації персоналу аграрних підприємств, що є визначальним фактором підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських під-

* Науковий керівник – А.Д. Чикуркова, доктор економічних наук, професор.

© М.В. Горіховський, 2017

приємств і вимагає задіяння конкретних заходів для цього [6].

Розгорнуту картину щодо наявності фермерських господарств в аграрному секторі

Хмельницького регіону дають показники, наведені в таблиці 1.

1. Наявність фермерських господарств по районах

Регіон	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2012 р., %	Відхилення 2016 р. від 2012 р., (+;-)	Прогноз на 2020 р.*
По області	1326	1345	1365	1357	1371	103,39	45	1398
Міста								
Хмельницький	1	1	2	1	1	100,00	0	1
Нетішин	2	2	2	2	2	100,00	0	2
Славута	1	1	1	1	1	100,00	0	1
Старокостянтинів	2	2	3	3	3	150,00	1	4
Шепетівка	6	6	7	6	6	100,00	0	6
РАЙОНИ								
Білогірський	44	44	44	43	44	100,00	0	44
Вінківський	43	45	50	46	46	106,98	3	49
Волочиський	116	116	114	113	114	98,28	-2	113
Городоцький	90	89	90	90	91	101,11	1	91
Деражнянський	63	64	64	65	66	104,76	3	67
Дунаєвецький	101	101	103	101	102	100,99	1	103
Ізяславський	44	49	50	49	50	113,64	6	54
Кам'янець-Подільський	58	61	62	63	64	110,34	6	68
Красилівський	44	49	48	48	49	111,36	5	53
Летичівський	31	32	33	33	34	109,68	3	36
Новоушицький	58	58	57	58	58	100,00	0	58
Полонський	46	49	49	50	50	108,70	4	53
Славутський	37	34	34	35	35	94,59	-2	33
Старокостянтинівський	125	125	125	126	127	101,60	2	128
Старосинявський	42	39	47	46	47	111,90	5	49
Теофіпольський	100	103	104	103	104	104,00	4	107
Хмельницький	94	100	100	99	100	106,38	6	105
Чемаровецький	60	60	61	61	61	101,67	1	62
Шепетівський	32	31	32	32	32	100,00	0	32
Ярмолинецький	86	84	83	83	84	97,67	-2	82

Джерело: Розраховано за запитом від 27.06.2017 до Головного управління статистики у Хмельницькій області.

У 2016 році кількість фермерських господарств (ФГ) Хмельницької області збільшилася на 45 порівняно з 2012 роком. Тенденція до скорочення кількості ФГ спостерігається в Ярмолинецькому, Славутському, Волочиському районах, при цьому найбільше діючих господарств даного типу знаходиться у Волочиському, Старокостянтинівському, Дунаєвецькому, Теофіпольському та Хмельницькому районах, їхня питома ва-

га становить близько 40%. Це пояснюється, передусім, підтримкою місцевої влади та слабкою присутністю агрохолдингів на території даних районів.

Слід розуміти, що кількість господарств може бути великою, але їхній сукупний земельний банк – невеликим. Для характеристики середньостатистичного ФГ необхідно розподілити їх за розміром сільськогосподарських угідь (табл. 2).

2. Розподіл діючих фермерських господарств Хмельницької області за розміром сільськогосподарських угідь у 2016 р.

Показник	Кількість господарств		Площа сільськогосподарських угідь	
	од.	% до загальної кількості	га	у середньому на одне господарство, га
Господарства, що мали сільськогосподарські угіддя	1015	927	134050,5	1321
У т.ч. площею, га:				
до 1,0	2	0,2	2,0	1,0
1,1–3,0	21	1,9	45,8	2,2
3,1–5,0	27	2,5	118,3	4,4
5,1–10,0	80	7,3	662,4	8,3
10,1–20,0	139	12,7	2265,3	16,3
20,1–50,0	441	37,5	15324,5	37,3
50,1–100,0	120	10,9	8721,5	72,7
100,1–500,0	157	14,3	40150,9	255,7
500,1–1000,0	40	3,7	28059,7	701,5
1000,1–2000,0	9	0,8	10648,1	1183,0
2000,1–3000,0	4	0,4	10334,1	2583,5
3000,1–4000,0	5	0,5	17717,9	3543,6
більше 4000,0	-	-	-	-
Господарства, що не мали сільськогосподарських угідь	80	7,3	X	x

Джерело: Розраховано за запитом від 19.06.2017 до Державної служби статистики України.

Проаналізувавши розподіл сільськогосподарських угідь серед ФГ у Хмельницькому регіоні, бачимо, що 80 господарств взагалі не мали угідь, що становить 7,3%. Із таблиці видно, що неможливо охарактеризувати типове ФГ даного регіону, масово присутні різні господарства – з площею від 5 до 3000 га. Це пояснюється тим, що фер-

мерством займаються як сім'ї, родини, так і реорганізовані у фермерські господарства колгоспи й радгоспи.

Щоб охарактеризувати діяльність будь-якого господарства чи групи господарств, необхідно проаналізувати виробництво продукції (табл. 3).

3. Валовий збір сільськогосподарських культур у фермерських господарствах Хмельницької області, тис. т

Показник	Рік					2016 р., %, до	
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2015
Зернові та зернобобові – всього	2849,7	2636,5	288,2	2558	3184,7	111,76	124,50
пшениця – всього	1181	989,7	1389,7	1440,9	1619,5	137,13	112,40
кукурудза на зерно	770,6	1037,6	674,3	363,7	549,9	71,36	151,20
Соняшник	92,4	61,6	95,9	68,5	284,8	308,23	415,77

Джерело: Розраховано за запитом від 27.06.2017 до Головного управління статистики у Хмельницькій області.

За 2012-2016 роки відбулося суттєве зростання виробництва зернових культур усіма категоріями фермерських господарств, проте темпи приросту обсягів виробництва де-що вищі у великих і середніх.

На підвищення рівня валового збору зернових культур значного мірою впливає зростання врожаю кукурудзи на зерно в усіх категоріях фермерських господарств. Ця обставина зумовлена, насамперед, вищим рівнем рентабельності кукурудзи порівняно з пшеницею.

Удосконалення управління виробництвом продукції рослинництва – важливий резерв зростання його ефективності. Процес раціоналізації управління включає розробку комплексу організаційно-технічних та соціально-економічних заходів, які забезпечують ефективніше використання землі, робочої сили, техніки й інших ресурсів, створення сприятливих умов праці та побуту працівників, впровадження нових технологій, їхнє вдосконалення [7].

Щоб зрозуміти становище фермерів Хмельниччини потрібно проаналізувати

масштаби реалізації сільгосппродукції порівняно з сусідніми областями (рис. 1).



Рис. 1. Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції фермерських господарств деяких областей у постійних цінах, млн грн

Джерело: Розраховано за даними [11].

Із рисунка видно, що Хмельницька область відстає тільки від Вінницької, що пояснюється більшою там кількістю ФГ й великим обсягом державної підтримки. На безповоротній основі кошти надаються на такі цілі: відшкодування вартості розробки проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства; відшкодування частини витрат, пов'язаних зі сплатою відсотків за користування кредитами банків, та часткову компенсацію витрат на придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля, будівництво тваринницьких приміщень, пільгові умови кредитування, страхування фермерських господарств;

підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів фермерських господарств у сільськогосподарських навчальних

закладах; розширення досліджень із проблем організації й ведення виробництва у фермерських господарствах; забезпечення гарантій при кредитуванні банками фермерських господарств; забезпечення функціонування Українського державного фонду підтримки фермерських господарств і його регіональних відділень [5–8].

Щоб бачити перспективи зростання чи занепаду фермерського руху, потрібно проаналізувати, як держава допомагає розвивати цей рух у регіонах (рис. 2 і 3).

Поворотна допомога надається для виробництва, переробки та збуту виробленої продукції, на ведення виробничої діяльності, на інші передбачені Статутом Українського державного фонду підтримки фермерських господарств цілі під гарантію повернення строком від трьох до п'яти років.

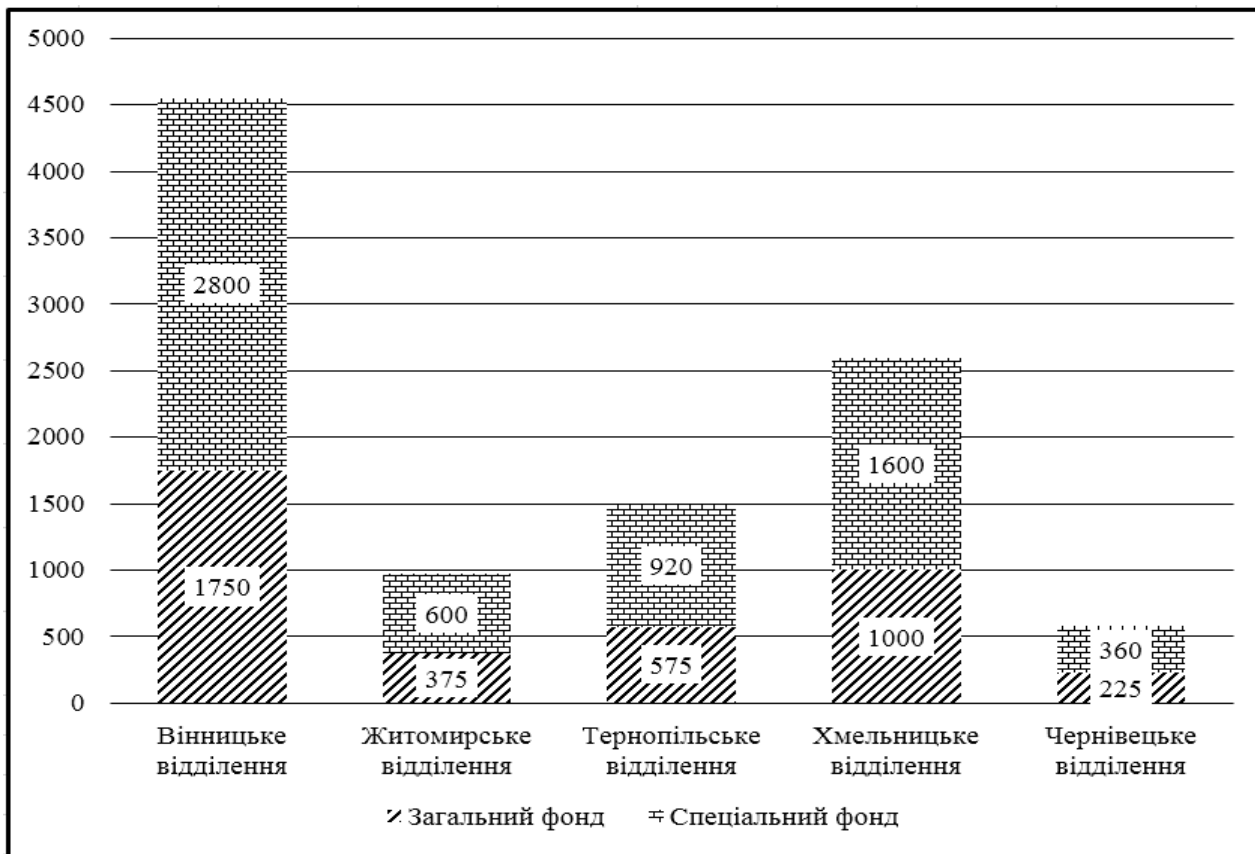


Рис. 2. Обсяг фінансової підтримки фермерських господарств на поворотній основі, тис. грн

Джерело: Розраховано за даними [11].



Рис. 3. Надання кредитів фермерським господарствам

Джерело: Розраховано за даними [11].

У державному бюджеті на 2017 рік передбачено розподіл коштів на фінансову підтримку фермерських господарств на поворотній основі (КПКВ 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам").

З розрахунку на одного фермера Хмельниччини в 2017 році передбачено 306,93 грн. Із цього можемо зробити висновок, що ні про яку допомогу фермерам не може йти мова. Якщо в процентному відношенні розподілу грошової допомоги фермерам на 2018 рік буде виділено близько 1 млрд грн, то фермери Хмельниччини потенційно можуть одержати 2 млн 660 тис грн, а з розрахунку на одного фермера – 1940,20 грн, що в 4,6 раза більше, ніж заплановано виділити в 2017 році.

Міністерством аграрної політики та продовольства України розроблено стратегію 2018-2020 роки для підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств і з метою оновлення механізованого парку фермерів, за якою буде виділено 1 млрд грн, що, на нашу думку, збільшить кількість заявок, що надалі допоможе забезпечити виробничими потужностями саме фермерські господарства. Ми розуміємо роль аграрних холдингів, які несуть НТП у галузі, але розподіл прибутків та офшорні схеми не залишають вільного капіталу в країні.

Державна підтримка має бути спрямована в освіту фермерів, а також на дотації по виробництву низькорентабельної продукції,

пропаганду кооперації фермерів і переробних підприємств. В іншому випадку поступово скорочуватиметься кількість фермерських господарств, а їхні землі оброблятимуть агрохолдинги, що остаточно зруйнує село, і як наслідок, у подальшому пришвидшиться скорочення сільських населених пунктів.

Для збільшення своїх конкурентних переваг фермерам Хмельниччини потрібно розвивати збутову сільськогосподарську кооперацію, щоб протистояти швидкому розвитку та експансії земель із боку великих аграрних формувань. Економічну ефективність діяльності кооперативу слід оцінювати за ефективністю діяльності його членів, адже метою кооперативу є одержання прибутку не для себе, а для своїх членів. Показники, що характеризують економічну діяльність окремих кооперативів, підтверджують значну ефективність їхньої діяльності [9, 10].

Висновки. Пріоритетом державної аграрної політики має стати підтримка фермерських господарств розвитком сільськогосподарської кооперації з метою підвищення ефективності їх господарської діяльності, формування партій сільськогосподарської продукції належного обсягу та якості, забезпечення технологічного процесу виробництва, просування продукції на ринок, підвищення зайнятості через розвиток трудомістких галузей сільського господарства.

Список використаних джерел

1. *Boiko V.O.* Determinants of development of small and medium enterprises in the region of Kherson / V.O. Boiko// Agricultural and resource economics: international scientific e-journal. – 2017. – №2. – С. 22–29.
2. *Paul M.* Small farms, smaller plots: land size, fragmentation, and productivity in Ethiopia / M. Paul, M. Githinji// The Journal of Peasant Studies. – 2017. – С. 1–19.
3. *Горіховський М.В.* Розвиток фермерських господарств і їхнє місце в аграрному виробництві регіону / М.В. Горіховський // Agricultural and resource economics: international scientific e-journal. – 2017. – №1. – С. 67–79.
4. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року ; за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2012. – 182 с.
5. *Макаренко П.М.* Збутові стратегії підвищення ефективності розвитку фермерських господарств регіону / П.М. Макаренко, В.А. Шведюк // Агросвіт. – 2009. – № 2. – С. 16–18.
6. *Малік М.Й.* Управління підготовкою і підвищенням кваліфікації персоналу аграрних підприємств / М.Й. Малік, А.Д. Чикуркова // Економіка АПК.– 2012. – № 2. – С. 3–10.
7. *Полятикіна Л. І.* Стан та перспективи розвитку фермерських господарств в Україні / Л.І. Полятикіна, А.М. Кадацька // Інноваційна економіка. – 2016. – № 1–2. – С. 43–47.
8. *Прокопчук Л.М.* Управлінські заходи впливу на ефективність виробництва продукції рослинництва / Л.М. Прокопчук // Вісн. ХНАУ. Серія: Економічні науки. – 2015. – № 2. – С. 253–262.
9. *Ушкаренко Ю.В.* Підвищення ефективності діяльності фермерських господарств на основі кооперації / Ю.В. Ушкаренко // Агросвіт. – 2011. – № 13–14. – С. 2–6.
10. *Чикуркова А.Д.* Теоретичні аспекти аналізу ринку робочої сили / А.Д. Чикуркова // Економіка АПК.– 2010. – № 6. – С. 50–55.

11. Наказ № 65 Про затвердження Розподілу коштів, передбачених у державному бюджеті на 2017 рік для надання фінансової підтримки фермерським господарствам на поворотній основі (КПКВК 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам") [Електронний ресурс] // Мінагрополітики. – 1402. – Режим доступу до ресурсу: <http://minagro.gov.ua/node/23533>.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2017 р.

Фахове рецензування: 18.10.2017 р.

*

УДК 666.791

*Ю.О. ГІРЕНКО, аспірант**
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»

Формування стратегії розвитку модернізації хмелярських підприємств

Постановка проблеми. Тенденції розвитку світової економіки спонукають урядовців, науковців і практиків кожної країни до рішучих дій у напрямі підвищення конкурентоспроможності національного господарства, функціонуючих підприємств, кожного виду продукції, що виробляється. В Україні, й особливо в галузі хмелярства, дана проблема почала загострюватися після набуття чинності Угоди про асоціацію з ЄС, згідно з якою відбувається поступове поглиблення виробничо–господарських відносин із країнами Європейського Союзу. Отже, набуває особливої актуальності питання модернізації вітчизняних хмелярських підприємств, оскільки їхня матеріально–технічна база, застосовувані технології, система організації та управління бізнес–процесами низькоефективні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження та пропозиції відносно підвищення ефективності роботи хмелярських підприємств, включаючи розробку стратегічної концепції розвитку галузі, знайшли своє відображення у працях вітчизняних і зарубіжних учених, а саме: В.В. Любченка, Л. Шустіка [6], Л. Ткаченко, В. Громадської, Ю.І. Савченка [1], Т.С. Му-

ляр [5], А.В.Проценко [3], Т.Ю. Приймачук, Р.І. Рудика [4], Г.М. Милосты [2] А. Апон [7], D. Sugier [8], L. Kettner [9], Н. Kohlmann [10] та ін.

Мета статті – висвітлити можливі напрями стратегічного розвитку модернізації хмелярських підприємств в Україні.

Виклад основних результатів дослідження. Сучасне хмелярське підприємство – це відкрита соціально–економічна система, яка взаємодіє з постачальниками сировини, матеріалів, послуг, споживачами продукції, державними органами, залежить від кон'юнктури на внутрішньому й зовнішньому ринках, політичної, соціальної, демографічної та екологічної ситуації в країні, а також інших чинників. Тому для розробки стратегії розвитку модернізації хмелярських підприємств нами було застосовано SWOT–аналіз функціонування даних суб'єктів господарювання. При цьому досліджували внутрішнє й зовнішнє середовище хмелярських підприємств. Враховували також те, що стратегія модернізації підприємств галузі хмелярства має ґрунтуватися на узгодженні з цілями та завданнями загальної стратегії розвитку цих суб'єктів господарювання, тобто стратегія модернізації повинна бути складовою частиною стратегії розвитку підприємства (рис.1).

* Науковий керівник – О.В. Захарчук, доктор економічних наук.

© Ю.О. Гіренко, 2017